

est. In quo postremo quaecunque rationabilis petitio filiae, non dico repulsam, sed vel moram passa est apud piam matrem? En ad complementum, pallium praesto est, plenitudo honoris. »

223. Ut vero ea, quae Mediolanenses petierant, et obtinuerant, referente superius S. Bernardo melius intelligantur, observat Mabillonius in notis ad praedictam epistolam de missis ad eos venerabilibus personis: « Missi sunt cum Bernardo Guido Pisanus, Matthaeus Albanensis, Gaufridus Carnotensis episcopi, » teste Ernaldo biographo cap. 2, num. 91, apud nos, « nempe ad reconciliandos Ecclesiae Romanae Mediolanenses, qui schisma conflaverant ob depositum Anselmum archiepiscopum ab ipsis electum, Ad venerabilis Patris vestri, notat, Ribaldi videlicet, qui ab eis electus est in locum Anselmi rejecti. Per translationem vero episcopi scilicet in archiepiscopatum, uti sanctus Pater dicebat, intellige, ait, restitutionem dignitatis archiepiscopalis, quae isti ecclesiae ob schisma a pontifice abrogata fuerat. Vide alias notas, » Illud, quod vir sanctus de vinculis Placentinorum scribebat, sic exponit: « Quippe utrisque bello in sese contententibus, multi ex Mediolanensibus captivi abducti fuerant a Placentinis. » Ad haec de Ribaldo seu Robaldo et Anselmo videri potest Pagius ad annum 1134, num. 41 et 42. Reliquum est, ut de prodigiis tum Mediolani, tum alibi in Italia a magno nostro Thaumaturgo factis tractemus.

§ XXI. *Miraculis coruscet Mediolani; Papiam et Cremonam se confert; a filiis suis absens corpore, praesens spiritu; ipsius ad eosdem litterae, uti et ad Lotharium imp.; reditus ad suos; acta et tempus.*

224. Miracula, quibus mirabilis Deus in sanctis suis hunc famulum suum, in cujus integerrima vita, meritis, ac laboribus apostolicis sibi bene complacerebat, apud Mediolanenses degentem illustravit, describuntur ab Ernaldo lib. II Vitae, cap. 2, e quo auctore incerta sunt Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1134, cap. 1. Sed quandoquidem illa prodigia pluribus narrantur in dicta Vita; ideo ea in compendio hic exhibuisse sit satis ad continuandam Actorum, quae illustramus, S. Bernardi seriem. En tibi itaque laudati biographi verba: « Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus: inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam abbas credulitati eorum, illi vero sanctitati abbatis adscriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut quidquid a Domino peteret, impetraret. » Nec vero illos fefellit sententia. Nam uti illico subdit idem biographus: « Adducunt igitur ad eum nihil haesitantes mulierem omnibus notam, quam annis septem immundus vexaverat spiritus, et postulant supplices, ut in nomine Domini demoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitatem... Et orationi incumbens, coelitus elapsa virtute Satanam in spiritu fortitudinis increpat, et fugat, mulieremque reddit incolumem et

quietam... Audium est hoc verbum, et percrebuit fama... Per ecclesias, per praetoria, et per compita omnia conveniunt undique... Dicunt publice, nihil ei impossibile esse, quod a Domino postulet... Irriunt alii in praesentiam ejus: alii, donec exeat, pro foribus praestolantur. Cessatum est ab officiis et artibus... Concurrunt, postulant benedici: et tetigisse eum singulis salutare videtur. »

225. « Tertia die, sicut pergit auctor, ad ecclesiam sancti Ambrosii divina celebraturus mysteria servus Dei procedit: ubi expectante innumera populi multitudine, inter ipsa missarum solemniam, dum clericis cadentibus ipse secus altare sederet, puellam ei parvulam offerentes, quam vehementi impetu vexabat diabolus, orant, ut misellae subveniat... Audita supplicatione astantium, et intuitus personam frementem dentibus... compassus est aetati... Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit, et digitis lacte perfuso... ori puellae salubrem potum applicat, et corpori ejus stillam medicinalem infundit. Nec mora quasi ureretur Satanas... festinanter egrediens... erupit. » Idem Vitae scriptor, locutus de daemonum licentia per virum sanctum impedita, agit deinde de expulsionem daemonum e variis obsessis. Verum quia haec singillatim enarrare, servata energia et phrasi auctoris, qui pluribus ac patheticae illa exponit, in longum nos abduceret sermonem; adeat lector ipsum fontem; ubi etiam inveniet alia curationum prodigia, per Thaumaturgum nostrum patrata. Mediolano itaque tantisper relicto, quod nos praclarissimis ibidem a sancto gestis referendis intentos jam diu detinuit, alio cum eodem inde discedente proficiscamur, Papiam videlicet et Cremonam.

226. Sigonius in novissima editione Mediolanensi tomo II, lib II, col. 671, ad dictum annum 1134, sic habet: « Inde, Mediolano videlicet, jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardiae civitates profectus. Papiam et Cremonam se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil profecisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit his verbis: *Cremonenses induruerunt, et prosperitas eorum perdit eos, Mediolanenses contemnunt et confidentia ipsorum seducit eos. Hi in curribus et equis spem suam ponentes, meam frustraverunt, et laborem meum exinanierunt.* » Haec Sigonius ex ipsis verbis, quibus exorditur vir noster apostolicus suam ad Innocentium epistolam, quae in editione Mabillonii signatur ordine trecentesima decima quarta, alias 318, et anno 1134 illigatur. Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus ad eundem annum haec memorat: « Divus Bernardus Mediolanensibus, dum eis, quia adhæsissent Corrado Suevo interdicta essent sacra per summum pontificem, et mox, dimisso Corrado, Lothario adhæsissent, absolutionem et veniam impetravit: et Cremonam profectus, et Papiam, ut ibi incolae et confederatos cum Mediolanensibus componeret, re infecta ex Cremona rediit

Mediolanum. » De anno istius reditus dicitur paulo inferius. Eo igitur postquam reversus est, mulierem a misera daemone vexatione et nervorum contractione in momento liberavit, sicut pluribus refert. Ernaldus lib. II Vitae, cap. 3, Nec vero profectus ad Papienses ac Cremonenses, de quibus dicebam modo, a coercendo daemone abstinuit Bernardus, teste eodem biographo citato; ubi plura. Quibus hanc coronidem imponens: « Haec, ait cap. 3, num. 108, et alia multa intra Alpes constitutus operatus est vir Dei, et diversa loca perlustrans, beneficiebat iis, qui infirmabantur, illuminando caecos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo... purgans, et quae malignus fodaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecrabat. »

227. Et continuo biographus ad viri laudes digressus, « Prae omnibus, ait num. 109, hoc sublimius duco... quod, cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus: cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi: cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna: cum etiam... facta ejus et verba confirmarentur miraculis... de se semper humiliter sentiens... cum esset omnium iudicio summus, suo sibi iudicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit ascripsit, » etc. Adde infirmitates ac morbos, quibus tanquam aurum in fornace probatus fuit, nec non dignitatum contemptum, quo nulli e pluribus sibi oblatis infulis unquam arrisit. Consule sit vis laudatum Vitae ejus scriptorem, qui ea, quae modo ex ipso libavi, fusius memorat.

228. Nec vero dum extra dilectissimam sibi Claramvallem vivere eum oportebat, ita erat occupatus gravissimis Ecclesiae negotiis, ut filiorum suorum ibidem relictorum oblivio eum caperet, vel nesciret quenam, se procul inde remoto, illic agerentur: sed absens corpore, animo autem ac spiritu praesens, illos conveniebat, visitabat, atque inspiciebat. Factum probatur e sancti verbis, quae ad Clarevallenses ex Italia redux mox protulit apud eosdem in Capitulo, sicut docet Exordium magnum ordinis Cisterciensis distinctione 2, cap. 11, sic narrans: « Venerabilis Pater Bernardus, cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Roma, atque in partibus Italicis, pro sedando schismate Petri Leonis... tandem reversus Claramvallem, statim post factam orationem capitulum fratrum introivit. Et quia fatigatus ex itinere diu loqui non poterat, brevem quidem sermonem, sed consolatione plenum protulit, ita dicens: Benedictus Deus! qui vos dilectissimos fratres meos mihi reddidit, et me qualemcunque Patrem vestrum vobis. Et ego quidem, filioli, quamvis per hoc triennium visus fuerim longe remotus a vobis, non tamen putetis me semper absentem fuisse. Sciatis enim, quod tribus vicibus interim

reversus sum ad vos, visitans domum istam, officinasque perambulans, et semper exhilaratus, semper consolatus abscessi, videns unanimitatem atque instantiam vestram in proposito ordinis nostri.

229. « Innumerata sunt illa, quae iste Dei famulus dixit et fecit; in quibus manifeste apparebat eum propheta gratia praeditum, multoties ibi praesentem eum esse in spiritu, ubi absens corpore videbatur: multaque abscondita, et etiam longius posita, Domino revelante, cognoscere, quae ipsum latere putabantur. Haec autem significavit nobis dominus Gerardus quondam abbas Longipontis, qui unus ex antiquis senioribus Clarevallensibus, dicta et facta sancti Patris studiose rimari satagebat. » Sic ibi: quibus liceat nobis inde etiam hoc addere, tametsi alio spectet, quod ibi sequitur: « Ipso quoque referente audivimus, quod iste Dei sanctus, dum in quodam monachorum capitulo verbum Dei praedicaret, duo ex fratribus, illis, qui aderant, viderunt eum in subsellio, in quo residebat, in aere suspensum, et quasi mensura unius pedis a terra sublevatum. » Haec autem, quae de sancti ad suos reversi narratione paulo ante diximus, ignotam eis ac mirabilem ipsius visitationem continente, paterno ejus cordi quasi non sufficerent, litteris insuper illos consolari voluit. « Ex quibus exstant duae ipsius epistolae; altera cum in Apuliam mitteretur, de qua inferius; altera intra hoc, ut credo, inquit Manricus ad hunc annum Christi 1134, cap. 4, num. 7, triennium, scripta, » quam ibidem profert. Est autem ordine 144, et affigitur anno circiter 1135, apud Mabillonium, hoc titulo praenotata, e quo descriptionis materiam cognosces. In ea itaque vir sanctus diuturnam sui absentiam excusat, sibi non minus, imo magis gravem, quam suis. Interim breviter eos officii admonet. Porro ad eundem annum laudatus historicus Cisterciensis toto cap. 7, scribit de Guillelmo, olim S. Theoderici prope Remos abbate, deinde monacho Signiacensi, qui librum primum Vitae S. Bernardi litteris mandavit, atque identidem a nobis supra citatus fuit; sed nos de eo inferius, quando de Vitae Bernardinae scriptoribus agemus. Interea temporis inspicimus sanctissimi abbatis facta, quae sequenti anno Christi 1135 intexuntur.

230. Ibidem itaque historicus modo memoratus cap. 4, num. 4, viam sternens ad epistolam a S. Bernardo ad Lotharium imperatorem datam, de qua mox agemus, praefatus nonnulla de Rogerio, duce Siciliae, Italiam infestante, etc, haec subdit: « Ergo Innocentius et sibi et cunctis providens, hoc anno 1135, Legatos mittit ad Lotharium imperatorem; veniat, Ecclesiam regnumque defendat, armis Italiam munit... et male capta recipiat ab invasore. Haec fere prima in negotiis Ecclesiae gravis sub Innocentio legatio fuit, quae non Bernardo Patri demandaretur, sive quia bellum ciere contra Christianos, quantumcunque rebelles aversabatur; sive quia desiderio suorum captus, et jam triennio absens, reditum maturabat ad Claramvallem, seu tan-

dem quia utilior Aquitaniae, et conversioni Guillelmi deputatus, tanto negotio a Deo reservabatur. Scripsit tamen ad imperatorem pene classicum canens, certe invitans ad Ecclesiae et imperii defensionem. Quin et eundem sinistra relatione deceptum, atque ex eadem retardantem Innocentium, a cuiusdam ecclesiae, quae injuste patiebatur, defensione, qua libertate spiritus pollebat, audentius arguit, et consultit desistere ab incepto. » Caeterum epistolam ipsam non transcribo, quae inter alias Bernardinas habetur ordine centesima trigesima nona, et apud supra dictum editorem aptatur anno circiter Christi 1135.

231. His ita hactenus expositis de sancti Abbatis, dum erat in Italia, laboribus apostolicis ac miraculis, reliquum est, ut eum hinc ad suos dicto mox anno revertentem sequamur cum Ernaldo lib. II Vitae, cap. 3, num. 112: « Jam Alpes transcenderat, et descendebant in occursum ejus de summis rupibus pastores, et armentarii, et agreste hominum genus, et exclamabant a longe benedictionem petentes, et reptabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem, et gaudentes, quod Sanctum domini vidissent, » etc. Quomodo autem a dilectissimis sibi fratribus Clara-Vallensibus susceptus fuerit, laudatus biographus mox subdit. Sancto suis itaque restituito, videndum nobis est quoniam apud eosdem sint acta. Annales Cistercienses ad annum 1135, cap. 2, num. 1: « Primo, inquit, Claramvallem suam, ingressus, et precibus ex more fisis in oratorio, in capitulum fertur perrexisse: » et mox ea tribuitur ipsi ad suos oratio, ex auctore Exordii magni Cisterciensis desumpta, quam protulit supra num. 228. Deinde Annales iidem num. 2, scribunt de florentissima religiosa disciplinae observantia, et insigni fratrum concordia. Adisis Ernaldum, quem nuperrime assignabam. Tum subdunt num. 3, monachos a sancto Patre selectos ad plantandam suam sobolem apud Mediolanenses; num. 4, epistolam ejus ad Lotharium imperatorem pro Pisaniis, quae est inter alias ordine centesima quadragesima; item num. 7, ad Innocentium papam, quae est ordine centesima septuagesima octava, pro Alberone Trevirensi archiepiscopo; sed signatur apud Mabilionium anno Christi 1139, ex Brovero; capite autem tertio translationem Claravallis: denique legem Mahomedicam ex Arabico conversam, et sancto dicatam.

232. Quod postremum ne cuiquam videatur mirum; profero textum Manriei in dietis Annalibus cap. 3, num. 11: « Eodem tempore, ut notavit Joannes Picardus in notis ad epist. 227, Petrus Mauricius remisit Bernardo epistolam longe prolixioram, continentem inter caetera succinctam de Mahumetis vita narrationem, quam Petrus licet fabulosissimam, ut ipse fatetur, curavit in linguam nostram transferri. » Porro tractatum hunc sive transumptum, non solum missum Bernardo, sed dicatum, probat epistola praefixa eidem operi, cum qua simul vulgatum circumfertur: quam alias gravem, et dignam his

Annalibus, quia inter caeteras Petri Cluniacensis nequaquam ponitur, hic non immerito censui transcribendam. » Sed legi illa ibidem potest num. 12. Fuit autem Petrus ille abbas Cluniacensis; ex eadem epistola ibidem. Et sic quidem se habeant res, S. Bernardo ad charos sibi filios Claravallenses reverso. Quibus coronidis loco subdo nonnulla de anno, quo reversio ista accidit, cum de ea non semel mentio incidit superius, nec inter scriptores in determinando ejusdem anno videatur convenire.

233. In Chronologia Bernardina, quae simul cum sancti operibus edita exstat apud Mabilionium ad calcem voluminis primi, col. vi, ad annum 1135, agitur de Bernardo ex Italia reduce per urbem Mediolanensem, etc. Galvaneus Flamma, a nobis designatus § 20, eidem anno innectit reditum ejus ad Mediolanenses; Puricellus vero, quem ibidem allegavi, anno 1134. Ex textu quem habet Ernaldus lib. II Vitae cap. 3, colligo reditum illum sancti ab ipso connecti cum iis quae Papiae et Cremonae gessit. De his quippe locutus, subjungit: « Cum secundo per Mediolanum eodem anno Pater sanctus transiret, » etc. Manrius ad annum 1135, cap. 1, num. 4: « Id est, INTRA ANNUM, inquit; nam sic intelligo: » idque intelligit conformiter quidem Manrius ad ea, quae dixerat de gestis ejusdem sancti Patris, ad Mediolanenses reversi, illa adaptans dicto anno 1135, et satis item consequenter ad ea quae a S. Bernardo facta narrat apud Papienses et Cremonenses, quaeque illigat anno Christi 1134, ut videre apud eum licet ad istum annum cap. 4, quae enim geruntur intra annum indeterminatum, sive per tempus duodecim mensium, possunt convenire duobus annis determinatis, ita ut partim in uno, partim in altero acciderint. Sed propenderem potius in illam sententiam, quae acta apud Papienses ac Cremonenses, nec non reditum ad Mediolanenses non in unum dumtaxat, sed in eundem annum conjicit, ut opus non sit detorquere illud Ernaldi eodem anno in *to* intra annum cum Manrico. Enimvero S. Bernardi iter ad Mediolanenses ac reditus; item legatio ejus ad Papienses ac Cremonenses, nec non discessus trans Alpes, ut cum Sigonio loquar, innectuntur eidem anno 1134, a dicto Sigonio de regno Italiae lib. XI, quem vide col. 669, et sequentibus novissimae editionis Mediolanensis, ac Pagium in Critica ad eundem annum.

§ XXII. *Guilielmus Aquitaniae Dux e schismate per S. Bernardum ad unitatem Ecclesiae conversus; mulier daemoniaca ab eo Nanneti liberata; variae de Guilielmo Duce observationes.*

234. Deplorandus omnino Aquitaniae status, Guilielmo duce catholicis infenso, et in episcopos debacchante, nec non Gerardo Engolismensi pseudo-legato schismatico intrudente, qui antipapae Anacleto obedientiam praestabant, satis superque indicatur tum ab ipso S. Bernardo, tum ab ejus biographo Ernaldo. Sanctus enim abbas in epistola 126 quae est ad episcopos Aquitaniae contra eundem Gerardum Engolismensem, et in qua Innocentii, ut

legitimi Pontificis, causam egregie tuetur, adversus istum episcopum inter alia sic loquitur col. 134: « Audet (quod et flens dico) inimicus crucis Christi suis pedibus pellere sanctos, qui nolunt bestiam adorare, quae aperuit os suum in blasphemias, blasphemare nomen Dei, et tabernaculum ejus. Altare contra altare erigere tentat, confundere fasque nefasque non confunditur. Abbates abbatibus, episcopos episcopis superintrudere nititur: amovere Catholicos, schismaticos promovere. Miseri et miserandi, qui ita promoveri, et ab isto, consentiunt. Siquidem circuit mare et aridam, ut faciat unum episcopum: et cum fecerit, facit eum filium gehennae duplo quam se. » Innectitur haec epistola apud Mabilionium anno circiter Christi 1132. Nominatus vero paulo ante biographus tragicam Aquitaniae scenam patheticè representans lib. II. Vitae c. 4: « Laborabat, inquit, ea tempestate sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis ecclesia, et non erat in Aquitania qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus: qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor.

235. « Quicumque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus multabantur, alii a sedibus propriis pulsi exulare compellebantur. Sibilabat autem in auribus comitis illius crebris persuasionibus, quasi serpens antiquus, veterator ille, qui diu in partibus illis Sedis Apostolicae fuerat legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suae solius ecclesiae episcopum. » Alia vero istius male feriat ac in maligno positi facinora ibidem scite depingit memoratus Vitae auctor, quae videat lector in eadem Vita post hunc Commentarium recudenda: unde fiet certior de luctuosa tragicodiae praesentis scena, hinc Gerardo, inde Guilielmo Duce mutuam eo operam conferentibus. Nec suam pro bono Ecclesiae passus est desiderari S. Bernardus. Adisis epistolam ejus 125, anno Christi 1131, aptatam. Epistola vero 127, quae ex persona Hugonis Ducis Burgundiae data notatur anno circiter 1132, ad ipsummet Guilielmum comitem Pictavorum et Aquitaniae ducem adversus Anacleum ac pro Innocentio, nonne sancti abbatis studium erga res Aquitanas indicat?

236. Verum leviora haec dicas laborum in bonum istius provinciae collata a sancto subsidia, si ea cum sequentibus comparare vuleris. Ernaldus modo citatus, post descriptionem malorum, quae Aquitania infestabant, ita pergit num. 119: « Audiens haec et hujusmodi vir venerabilis Gaufridus Carnotensis episcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniae legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiae, postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Claravallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit vir Dei...

et promittit... se cum eo in Aquitaniam profecturum. Ibant igitur simul... et... simul Nannetum venerunt, » sicut Ernaldus allegatus narrat. Ibidem loci sanctus Pater mulierem, quae per annos omnino sex cum impurissimo spiritu infame admodum habuerat commercium, baculo suo, tentatis frustra ante remediis aliis, liberat, anathema in daemone vibrat, et ipsum eliminat. Factum pluribus describitur ab Ernaldo num. 119, et sequentibus. In isto itaque itinere diceret divinam providentiam in Bernardo illud miraculum exhibere voluisse, ut esset quasi prodromum ac prognosticum magnae conversionis Guillelmi Ducis, quae postea, Deo bene favente, et sancto impigre annitente, subsecuta est, ac destruendae diabolicae fraudis, quae Aquitaniam infestabat.

237. His itaque adversus malignum spiritum apud Nannetenses a viro sancto patris simul abbas et legatus ingrediuntur Aquitaniam, ex citato Vitae scriptore num. 122, qui mox narrare pergit, cur Gerardus Engolismensis moraretur... in illis locis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publicis se conventibus praesentaret. Hinc itaque contigit, ut ex diabolici istius instrumenti secessu facilius ad Guilielmum ducem patuerit Bernardo accessus, ac mollior fandi occasio. Nam propter haec, quae ibi exposuerat Ernaldus, et alia hujusmodi, ante homines confundi coeperat Gerardus, et timens opponi sibi, quae negari non poterant, conventus publicos evitabat, prout mox subdit idem auctor. Via igitur ad bonum negotii successum ita utrumque magis complanata, quam ante, « significatum est, inquit Ernaldus num. 124, comiti per viros illustres, qui ad eum securius audebant accedere, quod abbas Claravallensis, et episcopus Carnotensis, alique episcopi et religiosi viri colloquium ejus expeterent... Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium. Itaque apud Partiniacum, » vulgo *Partenay*, quae est urbs vel oppidum Galliae in Pictaviensi provincia, « hinc inde conveniunt. » Acta autem in isto conventu legi possunt in dicta Vita; ubi pariter describitur, quam mirabili modo sit peracta a S. Bernardo Guillelmi ducis conversio; in qua duo sunt, quae lectorem merito in stuporem rapere debeant, et alterum quidem, Spiritus sancti vis, et ecclesiae quoddam castrum, quo vir magnus agebatur; alterum, tanta et tam parvo tempore subsecuta superbi et obstinati principis mutatio: utrumque patheticè ab eodem biographo ante oculos positum.

238. P. Godefridus Henschenius noster in Commentario praevio ad Vitam S. Guillelmi Magni, eremita in Stabulo Rodis in Etruria, tomo XI Februarii, die 10 ejusdem mensis, a pag. 433, gesta istius Sancti, multis fabulis erroribusque involuta, ad veritatis trutinam expendere et extricare conatus est non minus laboriosa opera, quam non poenitenda. Inde transfero huc breviter, quae conducent in rem nostram. Cavendum itaque, ne hic Guilielmus cum

superiore confundatur. Hunc quippe ab illo distinguendum monet idem Commentarius § 4. Præterea ibidem afferuntur alia, quibus illustrantur supra relata de Guilielmo Aquitano, ejusque conversione. Anno 1130, agnoscit Innocentium II Papam; sed seductus ab aliis adhæret, anno 1131, Anacleto antipapæ. Frustra a S. Bernardo et Josleno episcopo Suesionensi admonetur eodem anno 1131, contra Manricum ad annum 1130, quæ anno sequenti arbitratur contigisse laudatus Henschenius, quando cœpit primum audiri, quid adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur; ex libro II Vitæ S. Bernardi cap. 6, in nostra vero divisione cap. 4, num. 122. Memorat, hunc Sanctum dein scripsisse illustrem ad episcopos Aquitaniam de illo schismate epistolam, ordine inter alias 126. ac sequentem postea misisse ad Guilielmum ducem Aquitaniam ex persona Hugonis ducis Burgundiæ; de utraque nos nuper. In ista autem, quæ directa est ad Guilielmum ducem, hæc ponitur clausula: « Per Christianissimum Lotharium nuper falsi calumniatores in suo sunt mendacio deprehensi; » unde colligit, eam epistolam esse scriptam postquam Lotharius anno 1133, ab Innocentio in Urbem a se reducto, in Romanum imperatorem coronatus est.

239. Deinde subjicit concilium Pisanum, cui S. Bernardus interfuit anno 1134, ac Mediolanenses Innocentio per eum conciliatos. De quibus actum est a nobis supra. His addit congressum ejusdem Sancti cum Guilielmo duce anno 1135, atque hunc apostolicæ sedis obedientiam ab illo restitutum. Memoratus commentator recitat mox fragmentum e sancti doctoris epistola 128, eidem duci inscripta e qua nos sequentia proferimus: « In eo animo, inquit, et in ea voluntate memini me discessisse dudum a te, Princeps eximie, ut totis affectibus bene tibi, tuisque euperem, totis nisibus salutem vestram et honorem vestrum, ubicunque possem, juvarem; eo quod non redirem fraudatus fructu adventus mei ad vos; sed lætus præter spem multorum reportarem mecum pacem Ecclesiæ. cum exultatione universæ erræ. Miror autem quo, cujusve consilio mira illa mutatio dexteræ Excelsi tam subito in deterius est mutata, ut rursus ad injuriam Ecclesiæ clericos S. Hilarii de civitate expelleres, et iram Dei in te gravius, quam primum, excitates. Quis te fascinavit tam cito recedere a via veritatis et salutis? » Hinc habemus novam Bernardi curam, novum meritum de rebus Aquitanis, ac de Ecclesia Dei. Quia vero manifestissime patet e verbis epistolæ, quæ citabam, illam, non fuisse ante Guilielmi conversionem, nec diu post exaratam; ideo non satis capio, quo pacto eadem innectatur anno Christi 1132, apud Mabilionium.

240. Nec supervacaneum fuerit legere in dicto Commentario, Ducem anno 1136, cum comite Andegavensi Normannos bello vastasse, ac multis diarhæa punitis, ipsum anno 1137 instituisse peregrina-

tionem ad S. Jacobum, ibidemque obiisse 1x Aprilis, ex Orderico Vitali lib. III Historiæ ecclesiasticæ, quam absolvit anno quarto ab obitu Guilielmi, æræ Christianæ 1144, quando apud Normannos in cœnobio Uticensi 56 annos vixerat, factus monachus anno 1085, id est, annis 14 antequam dux Guilielmus nasceretur, sicut ibidem datur videre. Quod vero de morte ejus apud Compostellam dicebatur, ibidem probatur ex his Orderici verbis: « Anno 1137, tertia septimana Martii, Stephanus rex in Normanniam venit... Eodem tempore Guilielmus Pictaviensium dux, memor malorum, quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus, ad S. Jacobum peregre profectus est. Deinde feria sexta Parasceve, v Idus Aprilis, sacra communione munitus est, et ante aram beati Apostoli venerabiliter defunctus est. » Ad hæc, in citato sæpe Commentario § 5, proferuntur historici sæculo Christi XII, XIII et XIV, qui in eadem ducis Guilielmi apud Compostellam morte consentiunt § 6, tractatur de Vita a Theobaldo exornata, et, sicut invenies § 7, ad sæculum pene XVI, incognita: et ibidem varia quoque ejus menda notantur: § 8, exploditur figmentum Bucheti et aliorum de simulata morte Guilielmi ducis; item de adulterinis diplomatibus, et confictio Guilielmi Ducis testamento.

241. Atque hæc quidem hactenus summam e Commentario Henschenii extracta, et alia plura, quæ in eodem laboriose digessit, magnopere conducunt ad vitandam rerum, temporum ac personarum confusionem, pleniorumque notitiam Guilielmi Aquitaniam ducis, quem S. Bernardus ad meliorem frugem reduxit cum uberrimo Ecclesiæ catholicæ fructu, ac immortalis apud posteros sui nominis memoria. Verum antequam manum tollam de hac tabula, velim cum designato commentario conferri, et expendi, ea, quæ scribit Manricus ad annum Christi 1136, cap. 1, quæ autem refert cap. 2, cum Commentario Henschenii historico, qui exstat post sancti Guilielmi eremitæ Vitam. Reliquum est, post res hasce, quas uno sermonis tractu naravimus de identidem memorata conversione, quo minus aliunde interrupta, eo magis clara et perspicua, ut S. Bernardum ad suos Claræ-Valleses a sacra Aquitaniam expeditione reducem conveniamus.

§ XXIII. *Cantica canticorum a sancto doctore exposita; notantur varia, quæ illud Opus circumstant, adjuncta; ejusdem elogia.*

142. Ernaldus lib. II Vitæ, cap. 4, sub finem, « Tanto, inquit, igitur malo obruto, quod in Aquitania grassabatur, et schismate Gerardi redacto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claramvallem revertitur... Nactus vero... aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatiis torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disposuit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili, quasi ad præsepe Domini con-

sistenti, amatoria cantica, et spiritualia fercula nuptiarum. » Id quod pluribus ibidem pie prosequitur laudatus biographus, amplam nobis suppedians vel sola hujus elucubrationis Bernardinæ memoria, ut super ea diffusius commentemur. Argumentum itaque hoc, quo magis ejusdem dignitas luceat, dispescimus in varias partes. Ac primo quidem dicatur de tempore, quo doctor sanctissimus ad opus hoc illustre, ad sermones, inquam, in Cantica scribendos animum appulerit. Secundo, quo illos incantore scriperit. Tertio, cur manserint imperfecti. Quarto, quoties, quo modo, quo loco, quo tempore habiti. Quinto, quo anno, et cur interrupti. Sexto, de eorum exemplaribus mss. Septimo, de eorumdem continuatore. Octavo, de istius operis dignitate ac elogiis. Eruditissimus Mabilionius in nova sua operum S. Bernardi editione, volumine primo, pag. 1263, Præfationem habet in sancti ejusdem Patris tomum IV, Sermones ipsius in Cantica continentem, e qua delibò sequentia. De tempore, quod primo loco proposueram, sic fatur: « Hoc insigne opus Bernardus aggressus est anno 1135, post suum ex Aquitania reditum, ut patet ex libro secundo de ipsius Vita cap. 6. Id autem operis tempore adventus prædicti anni 1135, inchoatum fuisse, intelligimus ex Sermonis secundi exordio: *Ecce enim quam multi in hac ejus, quæ proxime celebranda est, Nativitate, gaudebunt,* » etc.

243. Quo suasore seu impulsore Opus illud fuerit susceptum, indicatur in laudata Præfatione his verbis: « Bernardum de Portis Carthusianum istius suscepti, si non auctorem, saltem incantorem fuisse constat ex Bernardi ad ipsum epistola 153 in qua vir sanctus expositionem in Cantica, seu aliquid spirituale obnixè flagitanti suam tenuitatem præterdit: sed tandem instanti obsequitur, sive id de susceptione, sive de publicatione et missione Operis jam inchoati interpretandum sit. Placet secunda interpretatio, præsertim quod Gaufridus in locis modo adductis, » nimirum ex lib. II, cap. 6, et lib. III, cap. 8 (sed libri secundi Vitæ auctor est Ernaldus; Gaufridus tertii) « Bernardi de Portis ad istud aggrendendum auctoritatem intervenisse non dicit; imo virum sanctum sponte sua huic meditationi applicuisse animum satis innuit. Favent huic sententiæ verba epistolæ 153: *Cedo importunitati tuæ, ut vel exhibitio tollat suspicionem. Res est cum amico. Non parco jam verecundie. Prorsus, dum fiat quod tu vis, insipientiæ meæ non memorabor. Sermones paucos in principio Canticorum Salomonis, recens dictatos, en facio transcribi, et tibi, cum necdum ediderim, quam citius mitto. In quo opere, cum accipero tempus, Christo imperante curis, tentabo procedere.* »

244. « Ex quibus verbis id tantum eruitur, Bernardum Portensem aliquid spiritualis Operis a Bernardo nostro postulasse, eique missos fuisse sermones primos in Cantica. Nescio an de hoc Bernardo explicandus sit locus in sermone 1, num. 2: *Puto*

autem quod jam non habebit, unde adversum nos murmuret is, qui nobis de via venit amicus, cum et tertium istum insumperit panem. Quod aliis æstimandum permitto. Denique ad ipsum Bernardum Portensem priores sermones directi sunt cum epistola 154, in qua hæc legimus: *Sermones super principia Canticorum, quos tu petiisti, et ego promiseram, transmitto tibi: quibus lectis, peto, ut quam citius opportune poteris, tuo rescripto moneamur vel ad procedendum, vel ad supersedendum.* Quod de ipsa descriptione et missione operis itidem interpretari licet. »

245. Sermones autem isti cur non fuerint ab auctore perfecti, has affert causas Mabilionius eorumdem editor: « Etsi vero, ait, Bernardus continuus fere diebus hos sermones habebat ad suos Claræ-Valleses, non potuit tamen intra annos octodecim, quibus supervixit, inceptum opus perficere, variis subinde Ecclesiæ ac regni negotiis interpellatus, quin etiam adventantium importuna frequentia, de qua non semel conqueritur, ut in fine Sermonis tertii: *Sed ecce avocatur nos diei malitia. Hi siquidem, qui modo supervenisse nuntiantur, gratum cogunt rumpere magis, quam finire sermonem. Ego exibo ad hospites, ne quid desit officiis ejus, de qua loquimur, charitatis. Et in sermone 52, num. 7: *Rara satis mihi ad feriandum a supervenientibus conceditur hora.* Mirum vero est, sanctum Patrem, magnæ familiæ, et irruentium negotiorum curis distractum, parem fuisse meditandis tam altæ sapientiæ sermonibus, iisque in dies recitandis. » Sic ille.*

246. Jam vero punctum, quod antea quarto designaram loco, de variis circumstantiis horum sermonum, quoties nimirum, quo modo, quo loco, quo tempore vir sanctus illos haberet, statue ex sequentibus. Nam, ut indicabat modo Mabilionius, illos in dies recitabat. « Quod, inquit, etiam ipse contestatur sermone 22, num. 2: *Nonnullius profecto fatigationis est atque laboris, quotidie scilicet exire, et haurire etiam de manifestis rivulis Scripturarum,* etc. Nam hos Sermones feriatis diebus habebat, et quidem pene continuus, ut patet ex sermone 83 ubi triduum jam consequenter ad explicandum unum locum se insumpsisse dicit. Hos porro sermones viva voce proferebat. Unde in fine sermonis 42 hæc loquitur: *Infirmas mea, quam nostis, non sinit ulterius progredi.* Et in fine sermonis 44: *Et de hoc satis. Nam et infirmas mea pausandum indicat, sicut et sæpe facit.* »

247. « Meditationem quidem vir sanctus disponendæ sermonum materiæ cum oratione adhibebat, sed eos ex animi copia et plenitudine nondum scriptos nonnunquam depromebat, ut varia loca probant. Nam et multa in istis sermonibus ex tempore dicuntur, quale est illud, cum in sermone 36 somnolentos increpat, atque: *Putabam me uno sermone implere quod promisi de duplici ignorantia; et fecissem, nisi fastidiosus longior videretur. Quosdam siquidem oscitantes, quosdam et dormientes intueor. Nec mirum,*